

KERESZTÉNY MAGVETŐ.

XXXV. évf.

1900. Julius—Augustus.

4-dik füzet.

A megigazulás.

IV.¹

Az unitáriusok szerint abban az értelemben, a mint a fennebbi vallásfelekezetek tanítják, megigazulás nincs. Mivel az eredendő bűnt nem hisszük és azt tanítjuk, hogy a csecsemő sem nem éretnyes, sem nem bűnös, mert még nem tud gondolkozni, így az eredeti bűnből, a mi nem létezik, a mit az evangelium sem tanít, megigazulás nincs is szerintünk.

Hanem, hogy bűn van, azt elismerjük és tanítjuk. De hogy mi volt a bűnnek a kezdete, hogy az honnan származott, azt nem is kutatjuk. A Jézus nem törődött ennek magyarázatával. Sőt a vakon születettre rámutatva kérdi: „Vajjon ki a vétkes, ez-e vagy ennek a szülei, hogy ő vakon született?”

Az unitárius vallás, ha nem is hiszi az eredeti, az ős bűnt, de a bűn lételet hirdeti s a bűnből való megszabadulást, megigazulást a Krisztus tanításaival egyetértőleg az egyéniségnek, a személynek, magának a bűnös embernek akarataiból véghez menő folyamatnak tekinti. Magának a bűnösnek kell megbánnia hibáját, és csak ő teheti jóvá, más az ő megjavulását, megigazulását el nem végezheti helyette.

Az unitárius vallás, mint tanításainak többi részében, a megigazulásról szóló tanításában is teljesen egyezik a Jézus Krisztus örökszép beszédeivel. Hogy ezt bebizonyítsuk, elsőbben ismertetjük a Krisztus idevonatkozó mondásait, példázatait röviden, azután az unitáriusok tanait egyes kiválóbb, nagy embereink munkáiból.

Jézus is, mint Keresztelő János tanításai alkalmával a megtérésre és a megjavulásra intette a népet. (Máté. 4 r. 17 vers.) Igen, mert abban az időben meg volt dermedve a vallás, a nép szerfelett ragaszkodott az anyagiakhoz, sziveikben kétség volt s azért intette őket, hogy változtassák meg érzelmeiket, az az szülessenek újra.

¹ I—III. l. 1899. évf. 181, 247, 322 l.

Jézus eme szavaiból, valamint az evangélium más helyeiből látható, hogy megjavulásunk, megjobbulásunk legfőképpen magunktól függ. És ez természetes is. Hisz Jézus mondotta (Máté 12 r. 33 vers.) „Vagy legyetek jó fák és teremjetez jó gyümölesöt, vagy legyetek rothadt fák és teremjetez hitvány gyümölesöt, mert a gyümöleseiröl ismerik meg a fát“. Luk. 6 r. 43—45. szintén oly szépen mondja, hogy: „A jó ember az ő szivének jó kineséböl hoz elő jót és a gonosz ember az ő gonosz kineséböl hoz elő gonoszt: mert a szivnek teljességéböl szól az ember szája“. A bűnnek forrása az ember belső világa, szive, a hol az érzelmeket hitték és hisszük lakozni, de ez a forrása az erénynek, az erkölesnek is; oly szépen mondja egy kiváló katolikus író P. Didon:¹ Az emberi lelkiismeret kifürkészhetetlen örvény; minden bűn és minden hősiesség megszülethetik benne; a magasztosság minden ösztönét és minden nyomor esiráját magában rejti. Ördögi sugallatok ostromolják: Isten szózatai ösztönzik. E két ellentétes hatalom közö helyzetetvén, miért engedi az ember inkább az egyiket, mint a másikat tulsúlyra emelkedni? Miért lesz inkább a gonosz szellem rabszolgájává, mintsem Isten szabad és engedelmes eszközévé? A vérmérséklet, a körülmények, a személyes nézet, ezt a tüneményt nem magyarázzák elegendőképpen. Az akarat önmagának ura: vezetetheti vagy elesübittathatja magát. Az igazság és az erény vonzása legyözheti benne a szenvedélyek, a tévedések és a környezet minden ellenséges erőit. Ha elbotlik, csak magát okozhatja: ha gyöz, érzi, hogy ereje minden jónak végtelen forrásából származik“.

Ime egy kiváló katolikus író teljesen az unitarismus álláspontján, azon a felfogáson, a mit a Krisztus is tanított.

Ha a eselekedetek gyökerei az emberi szivben vannak, akkor az embertöl függ a Krisztus szerint a megjavulás. Egy fölséges példázatban kifejti, hogy bocsánatot a bűnösnek egyedül az Isten adhat. Máté 18 r. 35. És a bűnös megtérésén örvend a jó Isten, a mint a tékozló fiu példája tanítja. Luk. 15 r. 32 vers.; az elveszett juhröl szóló példázat szerint Luk. 15 r. 7 vers. Isten inkább örvend egy bűnös megtérésén, mint kilenezvenkilenez igazon.

Hogy a megtérést egymagában nem tartja elégnek, hanem az akarat, a szándék tisztasága mellö még jó eselekedetet is kíván, az önkényt érthető.

¹ P. Didon „Jézus Krisztus“ ford. dr. Kiss János. Budapest, 1892. II. köt. 238 l.

Felmutatja a nagyszerű példát, a kis gyermeket, a ki ártatlan — hogy olyanok legyünk, ha idvezülni akarunk. Máté 18 r. 3 v.

Hogy a szándék és a szó magában nem elég, azt Máté 21. r. 28—31. az apa két fiáról szóló példázat tanúsítja, hol az eselekedte az Isten akaratát, a ki elsőbben azt mondta, hogy nem megy el a szőlőbe munkálkodni, de később mégis elment, míg a másik ígérte, de nem teljesítette fogadását.

Az örökélet elnyerését a parancsolatok megtartásától teszi függővé. Máté 19. r. 17 vers. Márk. 10. r. 17—26. De ezt nem tartja elégnak, hanem áldozatot is kell tennünk érte. Máté 19. r. 21 vers.

És ő maga tanít meg egy fölséges dologra, a mit már az 6 testamentum is hangoztatott: „Irgalmasságot kívánok és nem áldozatot“. — Máté 12. r. 7. A jó eselekedet többet ér, mint az áldozat, többet, mint maga a vallás, hisz a vallás is csak arra segíti az embert, hogy jót eselekedjék, erényesebb ember legyen. A megigazulást tehát helyettünk senki el nem végezheti, nem maga a Krisztus sem.

Mát. 5 r. 16. szerint: „Ugy fényeskedjék a ti világosságotok az emberek előtt, hogy lássák a ti jó eselekedeteiket és dicsőítsék a ti mennyei Atyátokat“. Vagyis a tanítványoknak lelkére köti, hogy legyenek olyanok, mint a gyertya, mely másnak világít és jó eselekedettel mutassák meg, hogy hisznek az Istenben. Két példázatban tanítja meg, hogy az idvezül, a ki életében jót eselekedett. Máté 25. r. 1—13. vers a tiz szűzről. Az a szűz kap vőlegényt, a kinek van olaja lámpájában, a mivel a vőlegény elébe menjen, mert mástól hiába kér, mert a más eselekedete érdemül nekünk be nem tudható. Nem még a Krisztusé sem, a mint a kereszténység jó nagy része hiszi, vallja és hirdeti. Máté 25. r. 15—29. szerint azt a szolgát éri dicséret, elismerés, a ki a részére adott talentumot gyarapítja. Máté 24. r. 13. szerint, a ki végig megmarad, az idvezül.

Kimondja, hogy nem az idvezül, a ki a mellét veri, a kinek szüntelen ajkain van a Krisztus neve, hanem a ki eselekszi a mennyei Atya akaratját. Máté 7. r. 21. vers. A mit egy kiváló katolikus író Kempis T.¹ így fejez ki: „Bizony fellengős szavak nem tesznek szentté és igazzá, hanem erényes élet ad kedvességet

¹ Kempis Tamás „Krisztus követése“, átdolgozta Szeremlei Samu. Pest, 1865. 4 l.

Isten előtt. Inkább kívánom érezni a töredelmességet, mintsem tudni annak meghatározását. Ha az egész bibliát s mindenféle bölcsek mondásait tudnád is könyv nélkül, mit érnél vele, az Isten szeretete és kegyelme hiával? Nem mondja, hogy csak a katolikus idvezül, hanem azt tanítja, a mit a Krisztus prédikált, hogy „az erényes élet kedves az Isten előtt“.

Igy tanított a Jézus a megigazulásról. Nem igyekezett a megfajthetlent, a bűn eredetét kimagyarázni. Elismerte, hogy létezik a bűn, hisz éppen ő küzdött a legnagyobb sikerrel a bűn ellen. Nem mondotta, hogy az ő vére eltörli a világ bűneit, hanem arra intette az embereket, hogy kerüljék a bünt és cselekedjenek jót. „Példát adtam nektek, hogy a mint én cselekedtem, ti is úgy cselekedjétek“.

Most szóljunk az unitáriusok felfogásáról a megigazulást illetőleg, a mi teljesen egyezik a Krisztus tanításaival.

Szentábrahámi M. így ír: „Megboesítani a bűnöket, be nem számitani és megigazítani kifejezések úgy látszik, hogy a Bibliában egyenlő jelentésűek; jóllehet ez a szó „megigazulás“ világi értelemben a szentírásban használva a bűn elengedésén kívül jelent ugyanannak az igazságossággal egybekapcsolt beszámítását is, mely nem egyéb, mint Istennek kegyelmes ítélése vagy becslése, a mennyiben ugyanis a bűnössel, a ki már hiszen és a megtérés útján van, úgy akar bánni, mint igazzal; azaz az igazság jutalmával, a mi az örökélet (I Tim. 4. 1. 8; 2 Pét. 3, 14) akarja őt megajándékozni. (Erről a megigazulásról lásd Róm. 4, 4, 3. 5, 22, 5: 14—16. Jak. 2, 23. Gal. 2, 16.)

A föltétel ugyanis, a mely nélkül Isten a bűnöket megboesítani és az embert megigazítani nem akarja: a cselekvő hit (Róm. 3, 24. 25; Gal. 5, 6; Jak. 2, 24.) vagyis a hit a Krisztusban az elébb folytatott élet bűnbánatával együtt, melyre nézve hathatós indítók a bűnök megboesításának reménye. (Csel. 3, 19; Luk. 7, 35.) Ez a megigazítás nem történik Isten kegyelme nélkül (Tit. 3, 4. 6.) és Krisztus igazságossága nélkül (Róm. 5: 18, 9; 1 Kor. 1, 30.); ez az ő engedelmissége, ez által igazulunk meg, mert valamint Ádám által a tényleges bűn lépett be a világba, úgy az Ur Krisztus által a tényleges engedelmisség és oly igazságosság, mely az embereket az Isten előtt kedvesekké teszi, a mennyiben az Ur Krisztus, mint az idvesség szerzője — Csel. 3, 15. — mindazon eszközöket, melyek által igazakká lehetünk, megadta; s az isteni akarat betöltése által példát hagyott, hogy őt kövessük és így a

bűn megbocsátását megnyervén, megigazuljunk, vagyis igazaknak tekintessünk); a mi mégis ezt teljessé teszi, az a szeretet által munkálkodó hit; ezért mondja az irás, hogy hitünk beszámíttatik az igazságosság javára (Róm. 4. 5.), máskülönben mindenképpen igazaknak ítéltetnének; az Isten kegyelme ugyanis és a Krisztus igazságossága mindenkire kiterjed, mint mindenekkel közös dolgok, de Isten megigazítja a hitelent, ha megtért (Róm. 4, 5.) ha tudniük ama dolgokat, az élet megjavulásához képest, a saját értékük szerint ítéli meg.¹

Jól magyarázza meg, hogy mit értünk az alatt, hogy a Krisztus igazságossága által megigazítottunk. „Ennélfogva VI. a Krisztusba helyezett hit nem esupán abban áll, hogy higyük, hogy a mi bűneink az ő halála által eltöröltettek és a Krisztus igazságossága nekünk beszámíttatik, mert a hit az egész Krisztusra vonatkozik és úgy idvezítő, ha a jó eselekedetek gyümöleseit termi; de amaz nem termi; mert ha hiszem, hogy elmúlt és jövendő bűneim eltöröltettek, akkor mi ösztönöz arra, hogy más életet kezdjek, mint a hogy élni megszoktam? mert a hálátlanság és engedetlenség bűne is el kellett hogy törültsék a Krisztus szenvedése által. A Róm. 4, 5. és 22 versekben sines az mondva, hogy a Krisztus igazságossága nekünk hit által beszámíttatik; hanem, hogy a mi hitünk számíttatik be igazságosság gyanánt, ha t. i. azt, mint Ábrahám eselekedetekkel bebizonyítjuk. (Jak. 2, 21, 22, 23.) Ennek a mi igazságosságunknak az Isten kegyelméből az Ur Krisztus az oka. (1 Kor. 1, 30.) a ki által mi igazakká tétetünk. (Róm. 5, 19.)

Ennek a hitnek VII. eredménye a megigazulás, azaz az embernek kegyelemből való felmentése Isten előtt, nem saját erejéből; mert élő hit mellett is a kegyelem dolga a bűnt megbocsátani és életet adni; hanem az isteni ígélet erejénél fogva, mely tiszta kegyelemből származott; mert az ő kegyelmének állott és áll hatalmában az érdemtelenek számára is a megigazulás eszközüül a hitet rendelni, azt kegyelmi érvekkel sürgetni és erre a ezélra lelki szolgálakat küldeni“. (i. m. 229 l.)

Másfélszáz évvel ezelőtt így gondolkoztak az unitáriusok a megigazulásról. Első sorban az Istentől függ, hogy bűneinket megbocsássa. A lelkiismeretet, mely a megbánásra, megjavulásra ösztönöz, ő ültette keblünkbe, ez az Isten lelke, az ő szava bennünk. A

¹ A ker. hittudomány összege az unitáriusok szerint. Latin nyelvből fordította Derzsi K. 156 l.

lelkiismeret serkent minket a bűnbánatra, ez lelkesít a szent életre, mert látjuk a bűn szomorú következményeit. Nem elég a hit az idvességhez. Sőt a hit ad erőt a jó cselekedetekre, mint Ábrahám-nak. Már akkor nem hitték, hogy a Krisztus halála eltörülte a mi bűneinket, „mert ha hiszem, hogy elmúlt és jövőendő bűneim eltöröltettek, akkor mi ösztönöz arra, hogy más életet kezdjek, mint a hogy élni megszoktam?” Sőt kimondhatjuk bátran, hogyha azt hisz-szük, hogy a Krisztus vére úgy is eltörülte az emberiség bűneit, akkor szabadon vétkezhetik az ember, legfennebb a világi büntetéstől való félelem ha visszatartja a legnagyobb bűnök elkövetésétől. Ilyen tan nem való vallásba, mert a vallás ezélja nemesak a vigasztalás balzsamát csepegtetni a szív sajtó fájdalmára, hanem előkészíteni az emberiséget az erény útján. Hogy javuljon az, a ki azt hiszi, hogy helyette más úgy is elvégzi a megigazulás munkáját? A Krisztus tanításainak éppen ez volt a legfőbb ezélja, hogy önmunkásságra lelkesítse az emberi lelket, hogy ők maguk javuljanak meg s a javulást ne várják senkitől, hanem a bűnös térjen az igaz, az erény, a becsület útjára, a mely a boldogság útja. A szent élet a mennyország már ezen a földön, a bűn maga a pokol. Erényesnek azért kell lenni, mert ez a boldogság, míg a bűn maga a pokol.

Ha másfélszáz évvel ezelőtt így gondolkoztak az unitáriusok a megigazulásról, lássunk más nagy unitárius gondolkozókat is erről a tárgyról. A Krisztus szerint a személynek, az egyénnek magának kell újjászületnie a keblében levő zsarnokot, a bűnt legyőznie. És az embernek erre szabadsága van. Channing megmagyarázza, hogy mit értünk a bűntől való szabadság alatt. „Azonban féltő, hogy sokak ha nem a legtöbb előtt a szavak határozatlanabbak, hogysem ez áldás nagyságának teljes és mély érzelmét előidézzék. Engedjék meg tehát, hogy rövid magyarázatját adjam. A legfontosabb észrevétel a bűntől való szabadságot illetőleg az, hogy az nem tagadólagos állapot, nem csupa hiánya a bűnnek. Ilyen szabadság az állatoknak vagy a gyermekeknek volna tulajdonítható, mielőtt ezek erkölcsi tényezők lesznek. A szellemi szabadság oly lélek megkülönböztető tulajdonsága, a melyben ész és lelkiismeret működni kezdtek és a mely saját erélye, az igazság iránti hűsége, a kisértetek legyőzése által szabad. Nem jellem tehát jobban a szellemi szabadságról való nézetemet, mintha azt mondom, hogy az: erkölcsi erély, vagyis egy szent eltökélési erő, mely küzd az érzékek, a szenvedélyek, a világ ellen és így szabaddá teszi az értelmet, a lelki-

ismeretet és az akaratot, úgy, hogy ezek erőteljesen működhessenek és örökre fejleszthessék magokat. A szellemi szabadság valódi lényege az erő. Az érzéki kívánságoktól egy szélhűdés által megszabadított ember nem lenne tehát belsőleg szabad. Egyedül az szabad, a ki önküzdés és erkölcsi elhatározás által támogatva az Istenben való bizalom által, meggyőzi az őtet lealacsonyító szenvedélyeket és megmenekedvén az aljas dolgok rabszolgaságától, tiszta és magasztos célokra vágynak. Egyedül az a lélek szabad, a mely úgy tekintvén Istent, mint az erény ihletőjét és megjutalmazóját, az ő törvényét, a mely szívünkbe és igéjébe van írva, legfőbb életszabályául elfogadja és a mely ennek engedelmeskedvén, kormányozza és becsüli magát, lelkiismeretesen gyakorolja legjobb tehetségeit és jó tettek által tökéletesíti azokat bármely helyzetben, a melyet számára a gondviselés kimutatott.

Tetszett a világ legbőlesebb rendezőjének, hogy minket születésünktől kezdve nehézségek és kísértetekkel környezzen, hogy egy oly világba helyezzen, hol a gonosz lett gyakran előnyös s a kötelesség útja nehéz és veszélyekkel jár, a hol sok vétkes hajlam áll ellent a belső intó szavainak, a hol a test sulyként nehezedik a lélekre s az anyag az érzékre való folytonos hatása által korláttá lesz közöttünk és a szellemi világ közt. Mi oly befolyások közepette vagyunk, melyek fenyegetik az értelmet és szívet. Szabaddá lenni azért annyit tesz, mint ellentállani és győzni.¹

A mit Channing a nagy unitárius író mond a szellemi szabadságról, az az unitarizmus felfogása, a mi teljesen megegyezik a Krisztus tanításával.

Brassai fejtette meg legtisztábban, hogy miként megy végbe a megváltás, a büntől való megszabadulás.

Brassai szerint: „Az igazi eredendő bűn az idegrendszer és ez is csak féktelenségével válik bűnné. Ettől pedig nincs megváltó más, mint az akarat”.²

Az akaratnak segítségül szolgál a hatalom.

Ő a hatalom alatt „az ember hatalmát érti, a ki parancsol vagy tilt valamit s a parancsnak a cselekvés, a tilalomnak a nem cselekvés a következménye az elfogadó részéről.

¹ Channing E. V. Válogatott művei. Ford. az unitárius tanárok. Kolozsvárt, 1872. II. köt. 84 l.

² Brassai S. Melyik az igazi tudomány. Ker. Magv. 1893. 85 l.

A hatalomnak tehát következtető ereje van, melynek a cselekvő vagy nem cselekvő részéről a kötelesség felel meg. A kötelesség kényszerűség, amely az akarásnak éppen ellenkezője s mivel szerintem az erkölcsi bűnnek az akarat bukása az alapja, méltán törölöm ki az erkölcsi szótárból a nevét. A parancs teljesítését, meg a tiltott cselekvénytől tartózkodást engedelmességnek nevezik, melynek találoán és szabatosan való kifejezése magyarul: szófogadás.

A hatalom nem a vágyakról, hanem csak a cselekményekről rendelkezik és a társas életben keletkezik. Továbbat, minthogy az akarat a vágyakkal szemben — mint a Sokrates daemónja — főképp tiltólag viselkedik, segélyének is t. i. a hatalomnak, — óvatosan szólva — főképp tiltás a szerepe. Minden esetre jelentősége és fontossága a cselekvény minőségétől, jelesen maga és következményei hasznos vagy ártalmas voltától függ, minél fogva a Bentham-féle elmélet érvényessé válik ezen a téren“.

Szerinte „vannak oly egyének, kiknél akaratuk, vágyaik kormányzására, jelesen zabolázására elégtelen, u. m. a kis- vagy éretlenkoruak és az elmebetegek. A kiskorúak kormányzására a szülői hatalom szolgál, a mit a természet ad és a műveltség javít és tökélyesít. Annak a működését növelésnek nevezik“. Megjegyzi, hogy az akarat fejlesztése tekintetében a növeléstan hiányos utasítást ad. „Az eszeveszetteknek tutorokat rendelnek“.

„Az érettkorúak és épelméjűek akarata segélyeül az államhatalom szolgál, a mely alattvalóinak szokásos, hagyományos vagy írott törvények által rendelkezik, melyek az alattvalókat engedelmességre kötelezik s ha jó szántából nem teljesitené, erőszakkal kényszerítik is“.

Ilyen eszköznek tartja az akarat támogatására a közvéleményt, a mely öntudatunknak eddig még nem említett két jelenségénél fogva működik. Ezek a becsület és a szégyen érzése. Amaz abban az óhajtságban és törekvésben áll, hogy tetteink és jellemünk embertársaink helyeslését, sőt tiszteletét is megnyerje; emez abban a félelemben, hogy elkövetett, vagy csak elkövethető tetteinkkel azt a helyeslést, azt a tiszteletet el ne veszítsük. A becsület és szégyen érzése már tulmegy azon a határon, mely az eddig elé tárgyaltam hatalomnak, az államhatalomnak van szabva. Azaz, hogy azok már nemesak a cselekményekkel, hanem forrásaikkal, és testikkel szintugy, mint a lelkiével, a vágyakkal vannak viszonyban. És ez a nézet minket az akarat másodlik hatályosabb és magasztosabb segédéhez: a valláshoz vezet, a mely bensőnket szintugy, mint az állam

a külsönket, kormányozza. Az erkölcsi elem hatását csökkentheti, de nem enyészetheti el még a babona, dogma, mysterium is, melyekkel a vallásformák meg vannak vesztegetve, mert mindenikük, bármint burkolva, éleszti és fenntartja az istenség eszméjét és az emberiség feletti hatalmat“.

„A vallás hatalma parancsolatokban nyilvánkozik, a melyeket Istenéinek ad ki. Itt is tehát a kötelesség, de a melynek mint nem embertársaitól származó, hanem fentebbi forrásból eredő segítségét akaratumk készségesen elfogalja.

Ezt a segítséget a theologia „Isten kegyelmének nevezte és dogmává faragván, igazi jelleméből kivetkeztette. De akármit szenvedett is emberi kezeztől az Isteni vallás, oly egyetemes és elterjedt hatalom az, „melyet eléggé nem becsülhetünk s benne eléggé nem bizhatunk“.¹

A Krisztust, mint megváltót mi is hisszük, de nem abban az értelemben, hogy ő bűneinket elszenvedte és vérével váltott meg minket a bűnből, mert a bűnből csak önerőnkön saját akaratumkból szabadulhatunk meg, a mint kimutatni igyekeztünk. — Krisztust mi embernek hisszük és valljuk, a ki a mi húsunkból való hús, vérünkéből való vér volt, a ki saját erejéből győzte fe a bűnt és élt istenes életet. — Éppen abban van az unitarismusnak legnagyobb ereje, a mit figyelmen kívül szeretnek hagyni, hogy egy valódi jó és tökéletes embert mutat fel a Krisztusban, a ki a lelkek ama családjából való, a kikhez mi is tartozunk; egy embert mutat, a ki a bűnt legyőzte.

A mi történt a Krisztussal életében, hogy őt megismerve, szavait és tanításait meghallgatva, lelkének fényétől megittasulva, a bűnös nő a magdalai Mária megtér és megigazul, erényessé lesz, s nagy szerepet játszik a Krisztus feltámadásáról szóló hit elterjesztésében: az megtörténik ma is. — A bűnös lelkének erőt ad a megigazulásra a Jézus jelleme, szent élete és fölséges tanítása. — Mennyire más lenne a kereszténység arezulatja, ha őt példányképül és nem imádat tárgyául választaná a kereszténység, ha őt úgy nézné, mint a ki az élet, út és az igazság.

Szerintünk az unitárius vallásnak, ezt a fölséges elvét ha már korán be lehetne csepegtetni az emberi kebelbe, korán eljönne az Isten országa e földre, a mi a béke, a szeretet és az igazság or-

¹ Brassai i. m. Ker. Magv. 1893. 86—87. és 88. l.

szága. A Krisztus a mi példénképünk, az ő szent és az igazságért folytatott önzetlen élete a mi ideálunk, a mit megközelíteni lelkünknek vágya, czielja és legfőbb törekvésünk. Ő az, a ki tiszta életével, nemes jellemével a mi akaratunkat a jóra segíti, megacézélozza. Ezért mondjuk, hogy ő a mi Idvezítőnk, Megváltónk, mert nem adatott emberek között ég alatt más név, ki által megtartatnánk? — Vagyis nem volt senki, a ki az ő mennyei Atyjában bizva, oly nagy akaratertőt fejtett volna ki, mint ő, hogy másoknak boldogságot okozzon, másoknak javára éljen, hogy igaz, szent, erényes, szóval jó legyen. — És ha a Kristusnak lehetséges volt, miért ne lehetne nekünk is. Hisz a mi akaratunk is az istenség lelkének egy szikrája.

Oly szépen mondja Renan Ernő:¹ A kereszténység tökéletessége abban fog állani, ha Jézusra visszatér. — Ezen magasztos személyiséget, mely még mindig a világ sorsát vezeti, szabad istennek nevezni; nem azon értelemben, mintha Jézus az összes istenit magába fölvette volna, de azon értelemben, hogy Jézus azon egyéniség, ki faját arra készítette, hogy a legnagyobb lépést kövesse el az isteni felé. — Az emberiség összeségében alacsony önző lélek képét nyújtja, melyek csak abban állanak az állatnak fölötte, hogy önzőségük megfontoltabb. Ezen egyformájú általánosságból azonban oszlopok emelkednek az ég felé és nemesebb hivatásról tanuskodnak. Jézus ezen oszlopok közül a legmagasabb, melyek az embernek azt mutatják, honnét ered és hová kell törekednie.

Benne tömörült mindaz, a mit csak természetünk jóból és nagyból rejt. Ő ugyanazon szenvedélyeket győzte le, melyek ellen mi is küzdünk; az Istennek semmiféle angyala nem öntött erőt beléje, ha csak nem tette azt saját lelkiismerete; semmiféle sátán nem hozta kísértetbe, ha csak nem az, melyet mindegyikünk szivében hord. Hősies akaratereje által meghódította a mennyországot².

Azon eszmét fejezi ki ez a nagy szellem, a mit fennebb mi is tárgyaltunk.²

Felemlitem itt, hogy a természettudósok igen nagy erőt tulajdonítanak, a tudománynak a bűn legyőzésében. Mivel ez a felfogás nem ellenkezik sem a Krisztus, sem az unitárizmus felfogásával,

¹ Renán E. „Jézus élete“ ford. Sárosi K. Budapest, 218 l.

² Lásd bővebben Ker. Magv. 1893. évf. 206. s. köv. lapokon »Az idveség tana« cz. cikket (Gordon S. után) Csifó S.

idézem. — Hisz azt el kell ismernünk, hogy a legtöbb bűnnek a tudatlanság a bölesője, melegágya. Lubbock írja: „A tudomány folyton növekvő befolyása mellett bizton várhatjuk az ember állapotának rendkívüli javulását. Azonban azt mondhatná valaki, hogy mostani szenvedéseink és bánataink főként a bűn kútforrásából fakadnak, ennél fogva az erkölcsi tökéletesedést nem a tudomány, hanem csupán a vallás eszközölheti. A javulás ezen két hatalmas tényezőjének külön szakítása nagy szerencsétlenségére válik az emberiségnek, s a polgárosultság haladásának lassítására semmi sem folyt be ennél hathatósabban. Azonban még, ha egyelőre megengednők is azt, miszerint a tudomány nem tesz bennünket erényesebbekké, de a bűnöktől menten maradásukra okvetetlen befolyásának kell lennie. — Azon 130,000 ember közül ugyanis, a mely az 1867. év folyamában, Angliában és Wallesben börtönre vettetett, csak 4137 tudott jól írni és olvasni. Vétkes cselekvényeket elkövető népességünk, igazán mondvá, valóságos vad emberekből áll s bűnös cselekményeik legnagyobb része nem egyéb, mint annak ostoba és vakmerő megkísérlése, miként élhetnének polgáriasult társadalom közepette s annak rovására vademberek módjára.

Az emberek nem a vétkezés kedvéért követik el a vétket; hanem a csábításnak engednek. Szenvedéseink legnagyobb része tévesztett gyönyörvadászatból, a valódi boldogság alkatrészeinek félreértéséből ered. Az emberek vagy tudatlanságból, vagy azon, tán még maguk előtt is titkolt reményben követik el a vétket, hogy talán a bűn zsoldjának kikerülése mellett sikerül majd a gyönyöröket élvezniök. E tekintetben kétséget sem szenved, miként a valóságos oktatást sokan tévesen fogják fel. Gyakran halljuk azon véleményyt, hogy a bűnbánat a büntetést helyettesítheti. Azt hiszik, hogy a bünt vagy az egyik vagy a másik szokta követni. Holott legalább a mi világunkat illetőleg, nem így van a dolog; a bűnbánat képessé teheti az embert arra, hogy jövendőre elkerülje a bünt, de már a mult következményeire nézve visszaható erővel nem bír. A természet törvényei igazságosak és üdvösek, de egyuttal kérelhetetlenek is. Mindenki elismeri, hogy a „bűnnek zsoldja a halál“ azonban azt hiszik, hogy talán ez oly általános szabály, mely alól számtalan kivétel lehetséges, — s talán van néhány oly bűn, mely boldogságot eredményez, tán van néhány oly tövis, mely szőlőt s néhány kóró, mely fügét terem. Holott a tudomány szigorú, de üdvös tanítása szerint ép oly kikerülhetetlen következménye a bűnnek

a szenvedés, mint a mily bizonyosan követi a nappalt az éjszaka. És bizonyára, ha ez oktatás teljesen be volna elménkbe vésődve s ha valósággal hinnénk a büntetés bizonyosságában, — nemkülönben abban, hogy a bűn boldogságra nem vezethet, a kisértésnek, melyet már a bűn gyökerén ott találunk, nyaka szegetnék s az emberiség okvetlenül mentebb lenne a büntőtől.

De talán ennél valamivel tovább mehetünk s kimondhatjuk azt is, hogy a tudomány az embert okvetlen erényesebbé teszi. — Idézi Lord Brougham mondását: hogy a tudomány nemesak kellemetesebbé, hanem egyenesen jobbá teszi életünket; és hogy az eszes lény az érdek és kötelesség mindennemű indító oka által ösztönözve van arra, hogy elméjét azon foglalkozásokon törje, amelyek nemesak a boldogság, hanem egyuttal az erény biztos útjainul is el vannak ismerve.¹

Brassai a tudományt nem említi, mint a mely az akaratot elhatározásában segíti. — Sőt a növelésről azt jegyzi meg, hogy „a növeléstan az akarat fejlesztése tekintetében hiányos utasítást ad.“ Pedig, hogy a reformatio is elismerte, hogy a tudomány befoly az erkölcsök nemesítésére s azért karolta fel a népnevelést, azért adta a bibliát a nép kezébe, azért állított fel iskolákat, az ismeretes.

Mi unitáriusok is elismerjük, hogy a tudomány is segíti az akaratot elhatározásában, de akkora erővel semmi esetre sem, mint a vallás.

Ezekben igyekeztünk az unitáriusok hitét a megigazulásról röviden megismertetni.

Értekezésünket egy kiváló angol író F. Freeman Clarke szavaival zárjuk be:²

„Az unitarismus betölti az üdvezülésről való orthodox eszmét, tanítván, hogy az egyszersmind növekedés, főkélyesbülés; hogy az nem csupán válság, átmenet, hanem fejlődés is.

Az orthodoxia tanította a keresztényi megtérést; az unitarismus hozzáadja a keresztényi önművelést. Az orthodoxia hívja az embereket az üdvösség munkájának megkezdésére; az unitarismus tanítja nekik a folyton előbbre, fentebbre törekvést. — Az orthodoxia egy nagy igazságot tanít, de a mi csak fél igazság, mondván:

¹ Lubbock »A történelem előtti idők« ford. Öreg János Budapest, 1876. II. kötet. 270—272. l.

² Mit hisznek az unitáriusok. Ker. Magy. 1872. évf. 87. l.

„Térjetelek meg, térjetelek meg; változzatok el, legyetek új emberekké.“ — Az unitárizmus hozzáadja az igazságnak más felét, mondván: „Nevekedjetelek minden dolgokban, a tisztaságban, egyenességben, nemeslelkűségben, férfiasságban, nőiességben, szabadságban, testvériességben.“ Az orthodoxia így tanít: „A Krisztusért bocsáttatnak meg a mi bűneink s tőle van a mi váltságunk.“ Az unitárizmus hozzáadja: „de csak a mennyben segít minket a Krisztus saját üdvösségünk kivételében és magunk megváltásában“.

„Az idvesség, a közönséges felfogás szerint kívülről jön hozzánk. Mi azt tanítjuk, hogy az csak belülről jöhet. „Senki nem ment fel mennybe, hanem az, a ki leszállott a mennyből, tudniillik az ember fia, ki a mennyben van. (Jan. 3, 13.) A mennyben kell lennünk jelenleg a végett, hogy a mennybe mehessünk jövőben. Most van az idvesség napja. Most kell ülnünk ama mennyei székeken Jézussal“. — Az igazak feltámadása nem valami mult vagy valami jövő, hanem a jelen műve; felkelni most, a míg időnk van a bűnből az erényes munkásságra, az időből az örök életre, a pokloból a mennybe. „A mennyország nem valami elrejtett vagy távol levő dolog, hogy fel kell hágni érte a mennybe, sem a tengeren túl ninesen, hogy onnan kellene azt nekünk előhozni, hogy hallanók és beteljesitenők azt; hanem felette közel van az hozzánk, a mi szájunkban és szívünkben. (V. Móz. 30, 11—14.) Krisztus jelenleg a mi feltámadásunk és életünk és ha ő vele feltámadtunk, keressük a mennyieiket, szeressük azt a mi szép, nemes és igaz és e szeretet maga a mi mennyországunk“.

DÉZSI MIHÁLY.

Észszerűség és az unitárius vallás.

Észszerűek az emberi tettek közül mindazok, melyek véghezvitelénél eszünk működött és működik, mely cselekedeteinkbe egész felfogásunkat, minden befolyástól ment tiszta meggyőződésünket vittük és visszük bele, mely cselekedeteink híj lenyomatai felfogásunknak, lelki es szellemi meggyőződésünknek, melyek véghezvitelében szabad akarattal párosított eszünknek szabad folyást engedünk. Észszerűtlenek pedig azok a cselekedeteink, melyeket szenvedélyeinknek felettünk való uralma alatt, gondolkozás, lelkiismeretünk, szabad akaratunk megnyilatkozása nélkül teszünk, mikor minket tetteinkben mások vezetnek és mi vakon megyünk utánok, teszünk, cselekszünk, akárcsak, mint a gépek.

Az észszerűség és észszerűtlenség nagy tényezők kül- és belvilági életünkben egyaránt. Ha cselekedeteinkben, dolgainkban, készítményeinkben észszerűség van, mindent a maga helyén, maga idejében, következetesen teszünk, készítményeink, eszközeink jók, alkalmasok lesznek s külvilági életünk jó és rendes folyásu, boldog lesz, terveink sikerülnek, az útunkban álló akadályokat elhárítjuk. Észszerűtlenség, megfontolás nélkül való tetteink pedig legtöbbször hibásak, hiányosak, bajainknak, szerencsétlenségeinknek forrásai. Kézrel fogható igazságok szólnak a foglalkozások, életpályák mindenikében az észszerűséggel végzett munkák jósága, tökéletessége és reánk áldást árasztó hatása, továbbá az észszerűtlenség káros következménye mellett.

A hitélet terén is az észszerűség, természetes ész, elfogulatlanság tiszta gondolkozásra, világos mezőre, tiszta, szívet, lelket kielégítő, a józan észnek megfelelő vallásos felfogásra vezet. Észszerűség, gondolati szabadság nélkül pedig az ember a józan észnek ellentmondó tanokat hirdet, rajongó, elfogult lesz.

Az észnek, az emberiség felfogásának, gondolkozásának, ismeretkörének s így az észszerűségnek is fejlődési fokai vannak. E fejlődési fokok láthatók az emberiség művelődéstörténetében. Az ész, az ember ismeretköre, az ész alkotó tehetsége fejlődési fokai közt minél nagyobb a különbség, azaz, minél tovább halad az emberiség eszének, ismeretkörének fejlődési lépcsőzetein, annál nagyobb, megragadóbb műveket, alkotásokat hoz létre úgy a külső, mint a belső világban, vagyis künn a mindennapi életben és benn a szív világában, a hit s a tudomány mezején. Tekintsük az embert művelődése böl-